

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

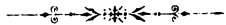
Jydsk Historie og Topografi.

2. Række. IV. Bind.

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1893—95.

Nordstrandshandel.

Af Johan Skjoldborg.

I.

Nordstrandshandel kaldes den Handel, der har fundet og til Dels finder Sted mellem Danmarks nordvestlige Kyst og Norge.

Handelsforbindelsen mellem Danmarks og Norges Kyster over Skagerak har formodentlig strakt sig tilbage til meget fjærne Tider. Det første faste Tidspunkt desangaaende, man har, er imidlertid et aabent Brev af 21. Jan. 1688, der giver Bønder og Almue i Ringkjøbing Amt Ret til en *Skudehandel* paa Norge; det giver dem Ret til at forhandle deres Korn i Norge og hente Tømmer tilbage til deres Bygninger, fordi Bønderne havde en 14—16 Mil til Skoven og en besværlig Sejlads til Lemvig, hvor Tømmeret desuden var meget dyrere, end det kunde have paa Stranden.

Skudehandelen er altsaa et Handelsprivilegium, der grunder sig paa ugunstige lokale Forhold, og dette Privilegium udstrækkes ved Toldforordn. af 26. November 1768 til ogsaa at omfatte Beboerne i Thisted og Hjørring Amter i en lidt udvidet Skikkelse, idet Forordn. tillod at føre tilbage som Returladning foruden Tømmer tillige Kalk og Sten.

Der var vel mange, der drev Skudehandel uden særlig Bevilling, hvad de jo ogsaa kunde have Ret til i Henhold til Forordn. af 1768, men det almindelige var dog fra dette Aarhundredes Begyndelse, at Skudeejeren søgte Bevilling hos Kancelliet, naar han ønskede at hjembringe og forhandle *flere*

Artikler, end der var tilladt Beboerne af Ringkjøbing, Thisted og Hjørring Amter.

Bevilling til Skudehandel meddeltes kun til Ansøgere, der vare bosatte ved Havet, og nægtedes til indenfjords Plads. I Fyrreerne bevilgedes oftere *almindelig Handelsret* til Mænd langs Nordstranden, der i Forvejen havde erhvervet sig Skudehandelsret. Skudehandelsret omfattede nemlig kun Trælast, Spiger, Søm, Tjære: grove Varer. Til den udstrakte Handelsret hørte dog ikke Brændevinshandel, til hvilken Bevilling skulde søges for sig.

Skudehandelsbevilling blev 1841 given til en Gaardmand i Klim og i 1843 til en Mand ved Thorupstrand i samme Herred. De største Forretninger langs Nordstranden have jo imidlertid faaet udvidet Handelsret, f. Eks. Klitgaard i Blokhus, der fik udvidet Handelsret 1847.

Om Skudehandelen, der jo udgjør en Del af Nordstrands-handelen, findes i »Tidsskrift for Toldvæsen, April 1884« en Artikel af F. Denne Artikel, til hvilken herved henvises, ville vi i det følgende supplere. Artiklen af F. grunder sig paa Plakater, Kancelli- og Ministerskrivelser, medens vor Artikel henter sit Materiale fra endnu levende Kilder, i det væsentlige Mænd, som i sin Tid have været oplærte og have virket i disse Nordstrandens Kystforretninger.

II.

Der var Handelspladser langs Nordstranden — som der endnu til Dels er — i *Lønstrup*, *Løkken*, *Blokhus*, *Tranum Strand*, *Slettestrand*, *Thorupstrand*, *Viksø*, *Klitmøller*, og *Blomstringstiden* for disse privilegerede Kystforretninger falder mellem Krigen, der sluttede 1814, og Næringsloven af 1857.

Disse Forretninger beherskede Handelen i vid Omkreds, da der ingen Høkere var inde i Landet før 1857 — dog blev i Trediverne oprettet en Købmandsforretning i Haverslev og 1847 ligeledes en i Brovst. Thisted Købstad forsynedes til Dels med Tømmer og Salt over Viksø og Klitmøller, og Hjørring Jærnstøberi fik Kul, Jærn og Zimmer over Løkken. Udførselen af Korn, Smør, Fødevarer gik for Nordjyllands Vedkommende over Nordstranden. Løkkens Købmænd tog — omkring ved Tredserne — hver Lørdag til Hjørring og

købte Korn af Bønder og Proprietærer, og selv om disse handlede i Hjørring, gik Kornet dog over Løkken.

En saadan Nordstrandshandler havde 1, 2, 3, 4 eller flere Skuder i Søen efter Forretningens Størrelse; de gik en enkelt Gang til England med Klude og Ben og til København efter Stykgods, men mest til Norge med Landbrugsprodukter og med Tømmer, Salt o. s. v. som Returladning.

Den Gang var det almindeligt, at Bønderne havde Penge tilgode hos Købmanden. Denne fik jo næsten alt, hvad Bonden havde at sælge, og derfor maatte han hos Købmanden skaffe Penge til Skatter og Udgifter. De fleste af disse Købmænd bleve vel i den gode Tid til Matadorer, men det gik ogsaa op og ned for mange. Naar en Købmand havde flere Skuder i Søen, ladede med hans egen Last, og flere af disse skulde gaa bort, hvad der jo hændte, saa var det ikke enhver, der kunde staa for det Uheld; den Gang var det vel ikke saa almindeligt med at lade assurere. Der var da ogsaa en af Løkkens Købmænd, der i 1843 gik fallit paa 60,000 Rdl., hvilket i de Dage var en forbavsende Fallit. Man fortæller om ham, at han først søgte at tilfredsstille Bønderne, som han skyldte Penge, med Mad og Drikke, dernæst med at spille Violin for dem. Derefter lovede han dem Penge paa en vis Dag, og sæder det ikke — sagde han — saa faar jeg Penge, naar Skuden kommer fra Norge, og hvis det heller ikke sæder, saa maa I — som han kunde bande — hente et Læs Fjæl paa Stranden.

En saadan Købmandsgaard var paa travle Dage fuld af Vogne Kl. 12. Der var nemlig mange, der kørte hjemmefra tidlig om Morgenen og dog ikke naaede tilbage før om Aftenen; thi dels vare Vejene jo daarlige, og dels havde Bodsvendene saa travlt, at det varede meget længe, inden Kunderne kunde blive ekspederede. Mangen en havde Bud med for Naboer og Venner, der saa næste Dag indfandt sig i hans Hjem, hvor han sad ved Bordenden og uddelte de Varer, der maaske havde været savnede i lang Tid.

De store Kystforretninger vare Midtpunkter for den nordjydske Handelstrafik, hvad Norgeshandelen angik. Til dem førte Bøndernes Veje fra en vid Omkreds.

Der kunde her gøres opmærksom paa, at samtidig med at den udenrigske Handel med Norge gik over Nordstranden,

foregik den indenrigske Færdsel mellem Thy og Vendsyssel gennem Han Herred *langs med Stranden*. Paa Kort over Ejendomme i Tranum Sogn, der stode til Havet, ser man endnu afsat en 22 Alen bred Vej (Landevej) langs Kysten. Sagnet fortæller om Røvere inde mellem Klitbakkerne. Der vises den Dag i Dag i Nærheden af Tranum Strandgaard en Grund, hvor der tydeligt har staaet et Hus, i hvilket Røverne skulle have haft Tilhold. Der maatte Kavalleri herud fra Aalborg for at fange dem. Det kom til en Kamp i Klitterne, hvorved flere Ryttere faldt paa et Sted, der endnu kaldes Ryttergravsandene.

For c. 150 Aar siden skal den første Begyndelse til Tranum Strandgaard, hvor der ogsaa har været dreven Nordstrandshandel, være gjort. Der blev nemlig den Gang bygget et Pakhus af Herren til Birkelse for at hans Fedekvæg herfra kunde udskibes til Norge, og i Pakhuset var der et Oplag af Tømmer, Salt og maaske mere. Forvalter Møller kom derved som Bestyrer, og derfor kaldtes Huset »Møllers Hus«, hvad man endnu kan høre gamle Folk sige. Oprindelsen til Navnet Rødhus, en By, der ligger ved Havet mellem Strandgaard og Blokhuis, er maaske ogsaa at søge i en lignende Grund, i hvert Fald hedder Rødhus endnu i ældre Folks Mund »det røde Hus«. Med Blokhuis er det maaske gaaet paa samme Maade; det skrevs i gamle Dage »Blokhuiset«.

Ovennævnte Forvalter Møller blev senere overdraget Tranum Strandgaard eller »Møllers Hus«, der blev udvidet med Ejendom og Forretning. I gamle Bygninger i Tranum Sogn kan man endnu i Tømmeret finde Møllers Mærke indhugget. Dog har Forretningen i Tranum Strandgaard aldrig naaet et Omfang som f. Eks. Blokhuis eller Lønstrup.

Under Krigen 1807—14 med England lader der til at have fundet en livlig Forbindelse Sted. Nordmændene vare jo i Nød for Brødkorn og Sul, og de kom her over, ofte i smaa Baade, der kun kunde bære faa Tønder Korn, og tuskede med Bønderne, hvor de landede. De gav Husflidsgenstande, brugte Møbler, Uhre, Kakkellovne i Bytte for Korn og Flæsk.

I Borup i Kollerup Sogn var der en Gaardmand, der samlede Æg, Smør og Korn i mindre Stil til at bytte med Nordmændene. Der var to Nordmænd, der for c. 60 Aar siden i flere Aar stadig kom til Svinkløv i aaben Baad i September

og Oktober Maaned. De medførte Kurve, bundne af Vidjer, »Tejner« og Kakkellovne som Byttemiddel. Et Aar i Oktober var det stærk Snestorm, da de ved Aftenstid landede. Den ene Mand gik op til en Gaardmand i Borup, med hvem han plejede at handle, og den anden Nordmand skulde blive tilbage ved Stranden for at passe paa Baad og Ladning. Om Natten rasede Snestormen, og mod Dagningen fandtes Baaden til Dels slaaet i Stykker og Vagtmanden frossen ihjel i Klitterne. Baaden blev udbedret, og den ene Nordmand sejlede mod Norges Klipper. Senere saa man ham aldrig.

III.

De vigtigste Udførselsartikler over Nordstranden vare jo Landmandsprodukter: Korn, Smør, Kød, Flæsk, Gryn, Malt (indtil Tolden blev lagt paa Malten, saa lavede Nordmændene den selv). Ogsaa af levende Smaagrise udførtes mange til Norge; naar Svin fulgte med, vare Grisene toldfri, men saa lod man undertiden en Galt følge med i Stedet for Svin; det lod sig ogsaa gøre.

Ved Foraarstid, naar de norske Havne længe havde været lukkede, kunde det norske Marked sluge alle Produkter i stor Stil, men Varerne vare langt fra altid af første Klasse. Mange Gange fik Nordmændene Kød af selvdøde Kreaturer og harsk og daarligt Smør. Den Betragtning var ikke ualmindelig, at Varerne sagtens kunde være gode nok til Nordmændene. En Mand i Tranum Klit havde et Aar 100 Faar, der bleve syge; disse fik Nordmændene, og de indbragte Ejermanen 400 Rdl.

Der indførtes Tømmer, Salt, Tjære, Jærn, salt Fisk, senere Stentøj og Tvist fra England og efter 1870 de udmærkede norske Foderstoffer.

En Indførselsartikel, der i sin Tid spillede en stor Rolle, var Kakkellovne. De første Kakkellovne, der afløste Ler- og Potteovnen her oppe, kom fra Nees og Frolands Værk i Norge; mest udbredte vare dog Ovnene fra Nees Værk. De fleste af disse Kakkellovne kom herind i det 18. Aarhundrede; der er set Nees Værks Ovne heroppe med Aarstallet 1700 paa. De vare udmærkede Ovne af svært Jærn og vare prydede med historiske og bibelske Billeder f. Eks. af Dronning Margrethe og Kammersvenden af Moreland. Nu ere de næsten alle forsvundne.

Den Gang solgtes en Masse Farvesager til Hjemmefarvning, en hel Del Potaske, der senere blev afløst af Soda, og en Mængde Hør, som Tvisten siden fortrængte. Der blev jo lavet meget Hørlærred. Folk dyrkede ikke faa Steder Hør, og Tjenestefolkene havde ofte Ret til at saa et Fjerdingskar Hør i et Hjørne af Bygmarken. Da Brændevinsbrændingen udryddedes, købte Bønderne deres Brændevin hos Købmanden, ofte i umaadelig Masse. I Forretningen i Blokhus solgtes f. Eks. ofte i December Maaned (i Fyrrerne) 5 Oksehoveder pr. Dag.

Saa var der en Artikel som Kaffe. Af den brugtes forsvindende lidt af Bønderne i Tyverne. I Trediverne brugte enkelte lidt i Smug; thi man vilde ikke være sin Ødselhed bekendt. I Slutningen af Trediverne solgtes sjælden $\frac{1}{2}$ Pd., almindeligvis $\frac{1}{4}$ Pd. Kaffe til en Bonde (endvidere hørte med til hans Indkøb: $\frac{1}{4}$ Pd. Annis, $\frac{1}{4}$ Pd. Allehaande, $\frac{1}{4}$ Pd. Gurkemeje, Nelliker og Pommerants). Dog var det noget forskelligt i de forskellige Egne. Thyland lader saaledes til at være kommen tidlig med paa Kaffedrikken; thi i Begyndelsen af Fyrrerne var det ikke ualmindeligt i Thisted at sælge 4 Pd. Kaffe til en Bonde.

Disse Kystforretninger førte ikke — i alt Fald paa et tidligere Tidspunkt — noget stort Udvalg eller Oplag af Manufakturvarer. Landet gennemstrefjedes jo af Bissekræmmere med Kramposen paa Nakken. Mange af disse Kræmmere, hvis Varer ofte vare indsmuglede, tjente sig ikke saa sjældent en lille Formue. Desuden gik (og kørte) der ikke saa faa Kniplingskræmmere fra Tønderegnet. I en Læderkasse paa Ryggen havde de Kniplingerne, hvad de havde Lov til, men paa Bunden af Kassen havde de Silkeklæder og Meerskums Pibehoveder, hvad de ikke havde Lov til.

IV.

Det forstaar sig, at der er smuglet meget ind over Nordstranden langt ind i dette Aarhundrede. Over Klitmøller blev i Tyverne og Trediverne fra Hamborg smuglet Manufakturvarer, Sukker og Kaffe til Thisted Købstad; først skulde der altsaa smugles over Stranden og derefter ind i Thisted By. Toldbetjentene havde jo kun c. 70 Rdl. i aarlig Løn, saa de vare maaske ikke saa vanskelige at komme om ved.

En Dag saa Toldbetjenten paa Bjærget en Skude, der holdt sig krydsende ud for Thorupstrand. Det var en Skibsladning Kram fra Hamborg til en Kræmmer i Han Herred. Toldbetjenten og Kræmmerens Broder kom samtidig til Stranden, men den sidste vilde ikke have Betjenten med i den Baad, hvori han roede ud til Skibet. Det blev foregivet for Betjenten, at Ladningen var bestemt til en Købmand i Thisted, men Skipperen havde ikke kunnet gaa ind ad Kanalen for Storm. For at sætte Købmanden i Thisted ind i Situationen skyndte Kræmmerens Broder sig ad Thisted til og Betjenten bag efter. I Vester-Thorup skiftede den første Hest og lod Bud gaa gennem Byen, at lige saa meget som Betjenten vilde give i Leje af en frisk Hest, lige saa meget vilde han give for at lade den staa i Stalden. Sagen gik i Orden for Smuglerne, men de maatte — derover vaagede Betjenten — køre hele Ladningen til Thisted, hvor Varerne ingen Ærinde havde, og selvfølgelig betale Told. Undervejs søgte man dog at kaste saa mange Pakker som muligt ind i de Huse og Gaarde, man kom forbi. Befolkningen sympathiserede med Smuglerne.

En anden Gang var ovennævnte Kræmmer ogsaa i Knibe. Toldvæsenet kom i hans Forældres Gaard, hvor han havde sit Tilhold, for at finde Brændevinstøjet, hvad de ogsaa gjorde, og Betjentene havde ogsaa nok Lyst til at undersøge Husrummene lidt nærmere. Kræmmeren fyldte en Seng med Kramvarer og lagde sig ovenpaa, klagende og jamrende som han var syg og lidende. Der blev en Mulkt paa 60 Rdlr. for Brændevinstøjet at betale for Manden. »Ja, det er nu ikke saa slemt endda«, sagde han, »men vi have en Søn, der ligger saa ussel og vag, det er værre.« En Vogn rullede ud af Gaarden efter Lægen. Imidlertid undersøgte Betjentene Huset — uden Resultat, thi den syge Karl vare de saa hensynsfulde ikke at forstyrre.

Disse Begivenheder fandt Sted for et halvt Hundrede Aar siden.

Ribekræmmere kørte helt her op nordenfjords med Smuglegods, og Folk her oppe fra Han Herred og Vendsyssel kørte med egen Befordring syd paa efter Kramvarer, der bleve smuglede over Kongeaaen og førte op gennem Heden. Det var vanskeligt at komme over Kongeaaen, men det var heller ikke altid let at komme forbi Thisted, og det kom undertiden

til Haandgribeligheder med Toldbetjentene. Det var en stræng Tur for Hestene; naar de kom saa langt mod Nord, at de kunde trække Pusten for Toldvæsenets Forfølgelse, var Huden slidt af Hestenes Bringe, og de stærke, velnærede Dyr vare forfærdeligt medtagne. Smuglerne søgte saa til Venner paa ensomme Steder, hvor der hviledes ud i flere Dage.

Den Gang betragtedes Smugleriet jo ikke som nogen synderlig moralsk Forseelse, og det morede ofte Befolkningen at narre Toldvæsenet.

Langs Nordstranden er der i sin Tid foregaaet Smuglerier i den rigtige store Stil.

V.

De fleste Kystforretninger voksede vel op fra en lille Begyndelse med Skudehandel og Tusk med Nordmændene, antog det største Omfang i Trediverne, Fyrerne og Halvtredserne for saa at tabe deres Betydning eller helt forsvinde af Grunde, som senere skulle anføres.

For at faa et Begreb om en saadan Kystforretnings Størrelse ville vi her fremdrage nogle Oplysninger fra den betydelige Forretning i Lønstrup (der begyndte i Tyverne) fra Slutningen af Halvtredserne.

Denne Forretning ejede en Skonnert til Englandsfart og 3 Slupper til Norgesfarten. Foruden Maltgjøteri, de store Forretningslokaler og Oplagsrum hjemme, hvoraf et Hus alene til Ben, havdes et 3-Etagers Pakhus ved Stranden. Der var Ovne til at tørre Kornet paa, da man saa ikke behøvede at kaste det om Vinteren. Den Havre, der udførtes til England, svovledes, hvorved den blev smuk gul.

Kornhuset var 120 Alen langt og 16 Alen bredt. Der omsattes c. 14,000 Tdr. Korn om Aaret. I den Tid, Kornet særlig leveredes, kunde der holde en Vognrække paa indtil 60 Stykker, belæssede med Korn, og fra November til Jul var der Arbejde nok hver Dag fra Morgen til Aften for flere Mænd med at tage mod Korn.

Da Bønderne omkring ved Halvfjerdserne begyndte at fede, blev Kornomsætningen jo ikke saa stor, men saa blev der Foderstofforretning med Raps-, Lin- og Palmekager fra de udmærkede norske Fabrikker.

Ved Efteraarstid slagtedes og nedsaltedes større Masser af

Kød og Flæsk, indtil c. 100 Stykker Kvæg om Aaret. Der kunde sommetider paa travle Dage blive leveret 50 Flæskesider om Dagen. Selv Slagtere fra Aalborg solgte undertiden Kød til Nedsaltning i Lønstrup. Den bedste Vare gik til England, men den overvejende Masse til Norge.

Bønderne fik jo alt, hvad de havde Brug for, i en saadan Forretning, og Gaarden var ofte fuld af Vogne fra 3—4 Miles Omkreds.

Til Udskibning benyttedes de saakaldte Fladbaade, der kunde bære fra 50 til 100 Tdr. Korn. Hver Baad betjentes af 9 Mand. Kornlæssene kørtes ud i Havstokken, hvor Fladbaadene toge imod dem.

Foruden Chefen var der i denne Forretning en Fuldmægtig, 3 Betjente, 1 Dreng, 1 Pakhuskarl, 1 Saltkarl og 1 Gaardskarl. Men naar Udskibning fandt Sted, medvirkede ved Skibningen c. 70 Mennesker om Dagen. Desuden havde Forretningen sine Kommissionærer og Agenter i England og navnlig Norge, saa man forstaaer, at en Nordstrandshandler var en mægtig Mand, der holdt mange Traade i sin Haand.

VI.

Denne Nordstrandshandel var begrundet i de naturlige Forhold, idet Norge og Danmark gensidig trængte til hinandens Produkter, og den letteste Forbindelse var pr. Sejlskib over Nordstranden. Lige saa naturligt var det ogsaa, at nogle af disse Forretninger efterhaanden antog en stundom kolossal Karakter, fordi de havde Privilegium og udvidet Handelsret knyttet til sig.

Det var imidlertid ogsaa lige saa naturligt, at det gik tilbage med Nordstrandshandelen, da vi fik *Næringsloven af 1857*, hvorved Privilegiet tabte sin Betydning, *Jærnveje og Dampskibsforbindelser*, og da man gik over fra at sælge Kornet og til Fodning af Kreaturer.

Nordstrandshandelen var i det væsentligste en Norges-handel, men efter Fodningstiden, da vi kunde producere en finere Vare og et større Kvantum, søgte de danske Landbrugs-produkter et større og bedre Marked, nemlig det engelske.

Handelsfærdselen vendte sig fra Nordstranden, hvor der ogsaa var vanskelige Udskibningsforhold, og nu gik den ad de

hurtigere og mere sikre Jærnbane- og Dampskibslinjer. Og da man mere og mere kom bort fra den store Udførsel af *saltede* Varer og lagde sig efter, at alt skulde være *nytt og ferskt* paa Markedet, saa blev det ogsaa nødvendigt, at Omsætningen kunde foregaa hurtig og sikker, hvilket bedst kunde naas ved Dampere.

Som Følge af denne Udvikling af Forholdene hensygnede Nordstrandshandelen de fleste Steder, og hvor den endnu er i Live, er den kun en Skygge af fordums Herlighed.

Nu er Landet mellem Fjord og Hav oversaaet af Høkere og Købmænd, Smørret gaar gennem Andelsmejerierne til England og Flæsket den samme Vej over Andelsslagterierne, Kornet fodres op: det er en ganske anden Tid.

Men Forbindelsen med Norge er dog endnu vedligeholdet, ikke saa meget over Nordstranden som gennem Limfjorden. Hvert Aar komme mangfoldige norske Fartøjer med Trælaster til Limfjordens Købstæder og Handelspladser og føre tilbage Korn og Sul, men Nordmændene skulle være mere kræsne nu end i Nordstrandshandelens Tid.
